

ÜLEMINEK KESTLIKULE
TURISMILE EESTI
TURISMISEKTORIS:
HETKEOLUKORD, EELDUSED,
MÕJU NING INVESTEERINGU-
JA TOETUSVAJADUSED

2023

HΛΛP
Consulting

Uuring valmis 2023. aastal Ettevõtluse ja Innovatsiooni Sihtasutuse ja Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi tellimusel ja rahastusel.

Uuringu viis läbi Haap Consulting OÜ riigihanke viitenumberiga 252613 „Rohepöörde hetkeolukord, eeldused, mõju ja investeringu- ning toetusvajadused turismisektorile 2022” raames.

Uuringu autorid:

Karl Haljasmets

Ly Lõhmus

Age Toomla

Marleen Pedjasaar

Ekspertidena andsid uuringusse panuse Helen Sooväli-Sepping, Tiina Viin, Marika Kose ja Tarmo Pilving ning praktikandina aitas materjale koondada Elisabet Raig.

Küsitluse andmed kogus Norstat Eesti AS.

Fookusgrupi intervjuud tegi ja soovitusi aitas koostada Sustinere OÜ. Täname: Marko Siller, Markus Kivimägi ja Simone Sui.

Uuringu tegijad tänavad Ettevõtluse ja Innovatsiooni Sihtasutuse turismiosakonda ja eelkõige Imbi Lepik-Martinsoni hea koostöö eest. Samuti täname kõiki küsitlusuuringus, fookusgrupi intervjuudes ja arutelupäevadel osalenud turismisektori asjaosalisi ning sektoriväliseid eksperte individuaalintervjuude eest. Veel avaldame tänu intervjuudes osalenud välisekspertidele: Romy Bacher (Šveitsi Turismiliit, Šveits), Peter Reelfs (Northflash, Rootsi), Tina H. Zakonjšek (GoodPlace Instituut, Sloveenia), Liisa Kokkarinen (Visit Finland, Soome), Andrus H. Nõmm (Uus-Meremaa) ja Linda Mannerby (Visit Sweden, Rootsi).

HAAP
Consulting

MAJANDUS- JA
KOMMUNIKATSIOONI-
MINISTEERIUM

SISUKORD

SISUKORD	3
KASUTATUD MÕISTED JA LÜHENDID.....	5
LÜHIKOKKUVÕTE	8
EXECUTIVE SUMMARY	11
SISSEJUHATUS.....	14
1. UURIMISSTRATEEGIA.....	16
1.1. Dokumendianalüüs ja riikide analüüs.....	16
1.2. Turismiteenuse pakkujate esindajate küsitlus.....	17
1.3. Fookusgrupid ja individuaalintervjuud	18
1.4. Arutelupäevad	19
2. DOKUMENDIANALÜÜS.....	21
2.1. Kestlik turism ja rohepööre: määratlus	21
2.2. Hetkeolukord: ülemaailmsed trendid ja arengusuunad.....	23
2.3. Kestliku turismi eesmärkide saavutamise hetkeolukord Eestis	27
2.4. Tulevik: muutused Euroopa ja Eesti regulatsioonides.....	29
3. TEISTE RIIKIDE KOGEMUS.....	35
3.1. Soome.....	36
3.2. Rootsi.....	41
3.3. Sloveenia.....	45
3.4. Šveits	48
3.5. Uus-Meremaa.....	52
3.6. Riikide parimate praktikate mõju analüüs.....	58
4. KESTLIKKUS EESTI TURISMIS.....	72
4.1. Valmisolek kestlikult tegutseda: teadlikkus, takistused ja tagajärjed.....	72
4.2. Kestlikkuse eesmärgid ning tegevused ja motivatsioon kestlikkuse saavutamiseks.....	82
4.3. Investeeringu- ja toetusvajadused.....	99
5. JÄRELDUSED.....	108
6. ETTEPANEKUD JA SOOVITUSED	110
6.1. Sissejuhatus.....	110
6.2. Teadlikkus ja koostöö.....	112
7.1. Riigi eeskuju ja turismistrateegia	122
7.2. Majanduskeskkond ja taristu	126
VIIDATUD ALLIKAD.....	134
LISAD.....	142
Lisa 1. Ankeetküsitlus.....	142

Lisa 2. Küsitluse läbiviimise ja valimi ülevaade.....	147
Lisa 3. Individuaalintervjuudel osalenud.....	148
Lisa 4. Intervjuukavad.....	149

KASUTATUD MÕISTED JA LÜHENDID

Mõiste	Ingliskeelne vaste	Selgitus
Kestlik turism	<i>Sustainable tourism</i>	(ka säästev, jätkusuutlik) turism, mis võtab täielikult arvesse praegusi ja tulevase majanduslikke, sotsiaalseid ja keskkonnaga seotud mõjusid, mis rahuldavad külastajate, sektori, keskkonna ja sihtkoha kogukondade vajadusi. (UNWTO & UNEP 2005)
Rohepööre	<i>Green Transition</i>	on arengusuund, mis seab eesmärgiks muuta riikide majandused minimaalse keskkonnamõjuga kaasaegseteks ja konkurentsivõimelisteks majandussüsteemideks. (Cheba jt 2022)
Säästva arengu eesmärgid	<i>Sustainable Development Goals</i>	maailma riigipeade ja valitsusjuhtide vastu võetud ÜRO säästva arengu kavaga „Agenda 2030“ kokku lepitud 17 eesmärki, mis keskenduvad nii majandusliku ja sotsiaalse olukorra kui ka keskkonna parandamisele: kava sihiks on kaotada vaesus ja tagada kõigile hea elukvaliteet, võttes arvesse looduskeskkonna võimekust. Eestis viiakse neid eesmärke ellu pikaajalise strateegia „Eesti 2035“ alusel koostatud valdkonna arengukavades ja programmides. (Riigikantselei 2023)
Turismiteenuse pakkuja	<i>Tourism service provider</i>	ettevõtte või asutus, mis pakub turismiteenuseid: reisisettevõtja teenuseid; giiditeenuseid; sõitjateveo teenuseid; majutus- ja toitlustusteenuseid; spaa- ja taastusraviteenuseid; konverentsiteenuseid; meelelahutusteenuseid, sh muuseumid, atraktsioonid, teemapargid, kultuuri- ja spordisündmused; aktiivse puhkuse ja rekreatsiooni teenuseid. (Põhineb hankedokumendi tehnilises kirjelduses toodud mõiste selgitusel)

Lühend	Selgitus
CO ₂	Süsihappegaas
CPSC	Kestliku Arengu Kogukonnaprogramm Soomes (CPSC Community Programme)
DMO	Sihtkoha juhtimisorganisatsioon (Destination Management Organization)
ECEAT	Soome Öko-agroturismi Ühing (Finnish Eco-Agrotourism Association)
EIS	Ettevõtluse ja Innovatsiooni Sihtasutus
EL	Euroopa Liit

ETIS	Euroopa turismiindikaatorite süsteem (European Tourism Indicator System)
GSTC	Üleilmne Kestliku Turismi Nõukogu (Global Sustainable Tourism Council)
ITP	Sektori ümberkujundamise kava Uus-Meremaal (Industry Transformation Plan)
LULUCF	Maakasutus, maakasutuse muutus ja metsandus (Land Use, Land-Use Change and Forestry)
Kliim	Kliimaministeerium
MBIE	Uus-Meremaa ettevõtluse-, innovatsiooni- ja tööhõiveministeerium (Ministry of Business, Innovation & Employment)
MKM	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium
OECD	Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon (Organization for Economic Co-operation and Development)
PAN	Arktika loodusnähtuste projekt Soomes (Phenomena of Arctic Nature)
RMK	Riigimetsa Majandamise Keskus
RTO	Piirkondlik turismiorganisatsioon Uus-Meremaal (Regional Tourism Organization)
SALAR	Rootsi kohalike omavalitsuste ja piirkondade liit (Swedish Association of Local Authorities and Regions)
SDG	Säästva arengu eesmärgid (Sustainable Development Goals)
SECO	Šveitsi majandusministeerium (State Secretariat for Economic Affairs)
SG	Sloveenia kestlikkuse tunnustus (Slovenia Green)
SKT	Sisemajanduse kogutoodang
ST	Šveitsi turismiamet (Switzerland Tourism)
STB	Sloveenia turismiamet (Slovenian Tourist Board)
STF (Rootsis)	Rootsi turistide liit (Swedish Tourist Association)
STF (Soomes)	Soome kestliku turismi programm ja märgis (Sustainable Travel Finland)
STF (Šveitsis)	Šveitsi turismiliit (Swiss Tourism Federation)
TEN-T	Üle-euroopaline transpordivõrk (Trans-European Transport Network)
TIA	Uus-Meremaa turismiliit (Tourism Industry Association)
TNZ	Uus-Meremaa turismiamet (Tourism New Zealand)
TSC	„Turismi kestlikkuse lubadus“ Uus-Meremaal (Tourism Sustainability Commitment)
TTJA	Tarbijakaitse ja tehnilise järelevalve amet
UNCTAD	ÜRO Kaubandus- ja Arengukonverents (United Nations Conference on Trade and Development)
UNEP	ÜRO Keskkonnaprogramm (United Nations Environment Programme)
UNESCO	Ühinenud Rahvaste Hariduse, Teaduse ja Kultuuri Organisatsioon (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)

UNWTO	Maailma Turismiorganisatsioon (United Nations World Tourism Organization)
VF	Soome turismiamet (Visit Finland)
VS	Rootsi turismiamet (Visit Sweden)
WTTC	Maailma Reisi- ja Turisminõukogu (World Travel & Tourism Council)
ÜRO	Ühinenud Rahvaste Organisatsioon

1. UURIMISSTRATEEGIA

Uuringu eesmärk on anda ülevaade Eesti turismisektori hetkeolukorrast seoses rohepöörde ja kestliku turismiga. Selleks uurisime turismiteenuse pakkujate teadlikkust, valmidust, võimekust ja takistusi üleminekul kestlikule turismile oma organisatsioonis, sektoris ning ühiskonnas laiemalt. Teine eesmärk on hetkeolukorda arvestades pakkuda välja soovitud turismisektoris tegutsejatele kestliku turismi edendamiseks Eestis – suurendada teadlikkust kestlikkusest turismis, ületada takistused ning suurendada valmisolekut ja võimekust kestlikult tegutseda.

Uuringu aluseks on järgmised uurimisküsimused.

1. Milline on Eesti turismiteenuse pakkujate hetkeolukord kestliku turismi vaatest?
 - 1.1. Milline on turismiteenuse pakkujate teadlikkus kestliku turismiga seotud teemadest?
 - 1.2. Milline on turismiteenuse pakkujate valmisolek kestlikku turismi panustamiseks?
 - 1.3. Millised on turismiteenuse pakkujate praegused takistused ja väljakutsed, ressursid ja võimalused ning juba rakendatavad meetmed kestlikku turismi panustamisel?
2. Kuidas saab turismiteenuse pakkujaid kestliku turismi põhimõtete rakendamisel toetada?
 - 2.1. Kuidas tösta turismiteenuse pakkujate teadlikkust kestliku turismi teemadel?
 - 2.2. Kuidas tösta turismiteenuse pakkujate valmisolekut kestlikku turismi panustada?

Uuringus kombineerisime kvantitatiivseid ja kvalitatiivseid uurimismeetodeid, et saada võimalikult ülevaatlik pilt eeskätt turismiteenuse pakkujate ja sihtkohtade esindajate, aga ka poliitikakujundajate hoiakutest ja seisukohtadest kestliku turismi kohta. Uuring tehti kahes etapis:

I etapp

- dokumendianalüüs;
- viie riigi (Soome, Rootsi, Sloveenia, Šveits, Uus-Meremaa) kestliku turismi praktikate analüüs;
- turismiteenuse pakkujate küsitlusuuring, kuhu kaasati 550 teenusepakkujat, kellest suurem osa olid ettevõtjad (ankeetküsitlus [lisas 1](#)).

II etapp

- 28 fookusgrupi intervjuud turismiteenuse pakkujate, sihtkoha juhtimisorganisatsioonide esindajate ja poliitikakujundajatega ning sektori erialaliitude esindajatega;
- kuus individuaalintervjuud sektoriväliste kestlikkuse ekspertidega ([lisa 4](#));
- soovitude kujundamine;
- kolm arutelupäeva sektori asjaosalistega esialgsete soovitude peegeldamiseks, millest kahel päeval toimus arutelu turismiteenuse pakkujate, sihtkohtade, sihtkoha juhtimisorganisatsioonide, poliitikakujundajate, haridusasutuste ja Tellija esindajatega, ning kolmandal päeval toimus arutelu EISI (Tellija) turismiosakonna ja teiste osakondade kestlikkuse eest vastutavate töötajatega;
- lõplike soovitude kujundamine.

1.1. Dokumendianalüüs ja riikide analüüs

Dokumendianalüüs ja riikide parimate praktikate analüüsi tehti 2022. aasta novembrist 2023. aasta märtsini, mille tulemusi kajastav vahearuanne esitati Tellijale 10. märtsil 2023.

[Dokumendianalüüsis](#) on võetud aluseks rahvusvahelised (OECD, UNWTO ja ELi institutsioonide) ja riiklikud raportid, juhendmaterjalid ja regulatiivsed dokumendid ja ülevaadet. Dokumendianalüüsi eesmärk on luua raamistik kestliku turismi hetkeolukorrast maailmas ja Euroopa Liidus ehk suundadest, mis ka Eesti turismisektorit praegu ja tulevikus mõjustavad. Selles määratletakse kestlik turism ja rohepöörde ning nende suhe. Samuti antakse ülevaade trendidest

turismisektoris, olukorrast Eesti turismis, sh ÜRO säästva arengu eesmärkide täitmisel, ning erinevatest muutustest Eesti turismisektori kestlikku arendamisse puutuvates regulatsioonides.

Riikide analüüs kajastab kestlikkuse vaatest Soome, Rootsi, Sloveenia, Šveitsi ja Uus-Meremaa turismisektori hetkeseisu ning kestliku turismi parimaid praktikaid. Riikide ülevaated on üles ehitatud sarnaselt, alustades üldisemast – hetkeolukorra ja tulevikusuundade osast, mis käsitleb erinevaid turismisektori kestlikku arengut mõjutavaid dokumente. Seejärel minnakse spetsiifilisemaks, keskendudes riikliku turismipoliitika elluviijatele ning kestliku turismi edendamise sammudele ja eripäradele. Riikide analüüsis põhineti peamiselt OECD turismitrendide ja -poliitika ülevaatel iga riigi kohta, riiklikel turismistrateegiatel ja ülevaadetel ning samuti individuaalintervjuudel väliseksperptidega. Viimased tehti pärast materjali läbitöötamist ja ülevaadete koostamist ning täiendati neid vestluste põhjal. Detailsema sissevaate saamiseks ja kogutud info kinnitamiseks intervjueriti lauaanalüüsi järel välisriikide järgmisi eksperte:

- Soomest Visit Finlandi kestliku arengu juht Liisa Kokkarinen;
- Rootsist Visit Swedeni kestlikkuse juht Linda Mannerby ja Northflashi asutaja ja kestliku turismi ekspert Peter Reelfs;
- Sloveeniast Good Place'i Kestliku Turismi Instituudi kestlikkuse ekspert ja Sloveenia turismistrateegia kestlikkuse osa üks autoritest Tina H. Zakonjšek;
- Šveitsist turismiliidu Swiss Tourism Federation kestlikkuse juht Romy Bacher;
- Uus-Meremaalt Otago ülikoolis turismisihtkohtade kestlikku arendamist õppiv eestlasest turismiekspert Andrus H. Nõmm.

1.2. Turismiteenuse pakkujate esindajate küsitlus

Küsitluse sihtrühma moodustasid turismivaldkonna teenusepakkujad (N = 550). Selle eesmärk oli välja selgitada, milliseid kestliku turismi eesmarke peavad turismiteenuse pakkujad oluliseks; milliseid kestlikkusele suunatud tegevusi juba tehakse ja milliseid plaanitakse ette võtta lähiajal; mis takistab kestlikku tegutsemist ja millist tuge oodatakse takistuste ületamiseks.

Tellijä soovil olid küsitluse valimisse arvatud järgnevas tegevusvaldkonnades tegutsevad turismiteenuse pakkujad:

- hotellid;
- muud majutusettevõtted;
- toitlustusettevõtted;
- atraksioonid (muuseum, teema- või seikluspark, külastuskeskus);
- aktiivse ja looduspuhkuse ettevõtted.

Järgisime ka ette antud maakondlikke kvoote. Täpsem ülevaade vastajate jaotusest peamise tegevusvaldkonna, piirkonna ja töötajate arvu järgi on lisas 2 (Tabel 6). Valideerimisime küsimustiku (lisa 1) Tellijaga ning viie valimisse arvatud tegevusala teenusepakkuja esindajaga, misjärel täpsustasime küsimusi ja valikvastuste variante.

Valimi koostamine toimus juhuväljavõtuga Visit Estonia turismiteenuse pakkujate andmebaasist ning Krediidinfo turismiteenuse pakkujate kontaktbaasist. Kvantitatiivsed andmed kogus kokku ettevõtte Norstat Eesti AS. Küsitluse tegemisel kombineeriti veebi- ja telefoniküsitluse meetodeid. Küsitlus toimus perioodil 14.02–15.03.2023. Küsitluse läbiviimise etappidest ja valimist annab ülevaade Tabel 5 lisas 2. Veebiküsitluse etapis oli vastajal võimalik ankeet iseseisvalt veebis täita, sisenedes e-kirjas sisalduva lingi kaudu küsitlusankeedi lehele. Vastuste laekumist jälgiti maakondade ja tegevusvaldkondade kaupa. Pärast veebiküsitluse etapi lõppemist jätkati

telefoniintervjuudega, mille eesmärk oli koguda kokku puuduolevad ankeedid ning kompenseerida veebiküsitluses alataitunud rühmi.

Küsitlusandmete kohta esitame järgnevas analüüsis ülevaateid tausttunnuste (teenusepakkujate töötajate arv, piirkond, peamine tegevusala) ja vastuste risttabelitena või osakaalude tulpdiaagrammidena. Me ei ole aruandesse lisanud aruande kompaktsuse eesmärgil kõikide küsimuste jooniseid tausttunnuste lõikes ning osad andmed anname edasi vaid teksti kujul. Jooniste allkirjades oleme välja toonud arvestatud vastuste arvu, mis on mõnel juhul väiksem kui 550, sest oleme osakaalude arvutamisel välja jätnud vastusevariandi „Ei oska öelda”. Toome välja, kui seosed on statistiliselt olulised (Hii-ruut või Fisheri täpne test). Sotsiaalteaduslikes rakendusuuringutes¹ levinud lähenemise järgi loeme p-väärtused alla 5% statistiliselt oluliseks. Mida väiksem on p-väärtus, seda tõenäolisem on, et samadel tingimustel läbi viidud küsitlus jõuaks sarnasele tulemusele. Kui aga p-väärtus on kõrgem, on suur tõenäosus, et tulemus oli juhuslik.

Vastusevariandid, mis sisaldasid skaalat, on analüüsis ümber kodeeritud (näiteks vastused „väga oluline” ja „pigem oluline” muutujaks „oluline”). Esitame neid väiksemates kategooriates nii joonistel kui tekstis. Jooniste loetavuse huvides ümardasime tulemused täisarvudeni ja seega võib joonistel kuvatud ja tekstis kirjeldatud tulemuste summa olla üle 100%.

Piirkonna muutuja moodustamise aluseks on üldjoontes Eesti sihtkohtade juhtimisorganisatsioonide (DMO) jaotus² nii palju, kui toorandmed seda lubasid. Kuna tausttunnusena ei küsitud teenusepakkujate tegutsemiskohta omavalitsuse täpsusega, ei kattu küsitluses kasutatud piirkonna muutuja täielikult sihtkoha juhtimisorganisatsioonide jaotusega. Jaotame analüüsis piirkonnad järgnevalt (sulgudes heledalt välja toodud erinevus DMOga):

- Tallinn
- Harju-, Rapla- ja Läänemaa
- Virumaa: Ida- ja Lääne-Virumaa
- Kesk-Eesti: Viljandimaa ja Järvamaa (Põltsamaa vald Jõgevamaalt ja Tõrva vald Valgamaalt)
- Lõuna-Eesti: Jõgevamaa (ainult Jõgeva ja Mustvee vald), Tartumaa, Põlvamaa, Võrumaa, Valgamaa (Otepää ja Valga vald)
- Pärnumaa
- saared: Saare maakond, Hiiumaa

Kui allikat ei ole eraldi välja toodud, põhinevad aruandes esitatud joonised ja tabelid uuringu käigus tehtud küsitluse andmetel.

1.3. Fookusgrupid ja individuaalintervjuud

Uuringu teises etapis korraldati arutelud fookusgruppides turismisektoris tegutsevate turismiteenuse pakkujate ning erialaliitude, sihtkohtade juhtimisorganisatsioonide ja poliitikakujundajate esindajatega. Nende käigus selgitati täpsemalt välja, kuidas mõistab turismisektor kestlikku turismi ja kestliku turismi eesmärke, võttes aluseks küsitluse tulemused. Samuti uuriti turismiteenuse pakkujate valmisoleku ja motivatsiooni kohta kestlikke põhimõtteid rakendada ning toetusvajaduste, sh investeeringuvajaduste kohta riigilt ja teistelt osapooltelt, et

¹ Risttabelid ja seosekordajad: <https://sisu.ut.ee/samm/risttabelid-ja-seosekordajad> [30.09.2023].

² Koostööpartnerid turismis: <https://www.puhkaeestis.ee/et/turismiprofessionaalile/turundus-ja-muuk/koostooartnerid> [30.09.2023].

jõudsamalt kestlikuma tegutsemise poole liikuda. Fookusgrupi arutelude käigus prooviti leida lahendusi, võimalusi ja tegevussuundi kestliku turismi toetamiseks Eestis.

Fookusgruppide arutelud viidi läbi valdkonnapõhiselt, nii et igas valdkonnas korraldati kaks fookusgruppi. Fookusgruppidesse kaasati turismiteenuse pakkujad ja esindajad järgmistest valdkondadest: reisikorraldus ja -vahendus, majutus, toitlustus, atraktsioonid, aktiivne puhkus/looduspuhkus, kultuuri- ja spordisündmused, konverentsikorraldus, spaa- jm heaoluteenused, maaturismi atraktsioonid, transport/loodusturism, turismisihtkohtade juhtimisorganisatsioonid ning turismipoliitika kujundajad, eestvedajad, elluvijad. Erandina viidi toitlustus- ja majutusettevõtjatega läbi neli fookusgruppi. Majutusasutuste fookusgrupid toimusid kahes alajaotuses: hotellid ning konverentsi- ja spaahotellid (linnades); maapiirkondade majutusasutused, kusjuures kummaski alajaotuses toimus üks fookusgrupp Green Key märgisega ja teine märgiseta ettevõtete esindajatega. Toitlustusasutuste fookusgrupid toimusid kahes alajaotuses: suuremad restoranid/toitlustusettevõtted; väiksemad restoranid/kohvikud.

Kokku osales 28 fookusgrupis 90 osalejat. 26 fookusgrupi arutelud turismiteenuse pakkujate, sihtkohtade juhtimisorganisatsioonide ning poliitikakujundajate esindajatega korraldas nõustamisagentuur Sustinere OÜ 2023. aasta aprillist juunini. Haap Consultingu meeskond viis paralleelselt läbi kaks fookusgruppi turismi erialaliitude ja -ühingute esindajatega kümnest organisatsioonist.

Lisaks tegime kuus individuaalintervjuud järgmiste turismisektoriväliste ekspertidega: ringmajanduse, looduskaitse, rohepöörde, mahepõllumajanduse ja Rohetiigri ekspertidega ning Tellija esindajaga. Individuaalintervjuude eesmärk oli detailsem sissevaade turismisektorit puutuvatesse kestlikkuse teemadesse: jäätmed ja ringmajandus; looduskaitse; kestlik turism ja selle keskkondlik ning ühiskondlik mõõde; mahetoit; teadlikkus kestlikkusest ja selle tõstmine. Kõik intervjuukavad on toodud Lisa 4. Intervjuukavad.

Kõigi eespool kirjeldatud uuringuosade põhjal koostati uuringu analüüsi peatükk „[Kestlikkus Eesti turismis](#)“ ning koostati soovitusel Eesti turismisektorile. Esialgsed soovitusel arutati üksikhaaval turismisektori asjaosalistega läbi kolmel arutelupäeval.

1.4. Arutelupäevad

Soovituste paikapidavuse kontrollimiseks ja täpsustamiseks korraldasime kolm arutelupäeva, mis toimusid juunis 2023. Esimesed kaks olid mõeldud kõigile turismisektori asjaosalistele ning osanute hulgas oli nii turismiteenuse pakkujate esindajaid, sektori erialaliitude- ja ühingute ning sihtkoha juhtimisorganisatsioonide esindajaid kui ka ministriumide, omavalitsuste, maakondlike arenduskeskuste ja haridusasutuste esindajaid. Kolmas arutelupäev oli mõeldud soovitude peegeldamiseks Tellijaga, et saada veel viimast tagasisidet enne lõplike soovitude kujundamist ja aruande valmimist.

Arutelupäevad sektori asjaosalistega toimusid virtuaalselt Zoomi keskkonnas ning kestsid ligi kolm tundi. Kolme kategooriasse jaotatud soovitusel arutati kolmes osas arutelujuhtide eestvedamisel üksikhaaval läbi. Osalenud jaotati kolme gruppi, seega iga grupp sai igas soovitude kategoorias kaasa rääkida. Soovitusel kuvati osalenutele interaktiivsel Miro seinal, kus nad soovi korral said ka ise ringi liikuda ning lisandusi teha. Osalenuid kutsuti üles soovitude kohta arvamust avaldama ning vajaduse tundmisel täiendusi tegema või küsimusi esitama.

Samuti virtuaalselt toimunud pooleteisetunnisel kolmandal arutelupäeval Tellijaga kasutasime jällegi Miro seina. Kohtumisel Tellijaga püüdsime aru saada, milline on loodetav soovitude

täpsusaste ja muud tingimused, mis muudaksid soovitused sektorile paremini hoomatavaks ja kasutatavaks.

Arutelupäevade põhjal täiendasime ja täpsustasime soovitusi ning parenduste tegemiseks arutasime neid veel uuringusse kaasatud ekspertidega.